

Lucretia og Dido

Køn, sex og selvmord i augustæisk litteratur

af Nanna Liv Elkjær Olsen

Lucretia og Dido er to kvindeskikkelser, der på omtrent samme måde begår selvmord efter at have haft sex med en mand, men dog trods alt under vidt forskellige omstændigheder. Lucretia tages med magt af en mand, hun ikke er gift med. Dido forsmås af en mand, hun har indgået et blot tilsyneladende ægteskab med. Begge begår de selvmord ved at bore et knivsblad i brystet. Det er værd at bemærke, at hovedkilderne til de to selvmord er skrevet næsten samtidigt. Livius (59 fvt.-17 evt.) påbegyndte sit monumentale historieværk *Fra byens grundlæggelse* ca. 29 fvt.¹ og Vergil (70–19 fvt.) sit nationalepos *Æneiden* ca. 30 fvt. Begge forfattere skriver under indflydelse af Augustus og dennes nære ven Mæcenus. Livius og Vergil illustrerer da også de nationale kvaliteter, som Augustus tillagde så stor betydning i sine politiske planer, her iblandt de fire augustæiske kardinaldyder - mod, mildhed, mådehold og pligtskyldighed. Derved forherliger de ikke blot deres egen samtid, om end dog noget tvetydigt, de er også med til at legitimere den. *Fra byens grundlæggelse* og *Æneiden* er blandt de mest centrale værker i konstruktionen og konsolideringen af tradition, historie og national identitet i augustæisk litteratur. Som vi skal se, bidrager både *Fra byens grundlæggelse* og *Æneiden* til en bekræftelse af de augustæiske moralreformer ved at skrive dem ind i historien og derved forlene dem med autoritet. Om forfatterne er gensidigt inspirerede vil jeg ikke gisne om. I stedet vælger jeg at se fortællingerne knyttet til de to kvindeskikkelser som levninger af det samme underliggende syn på køn, seksualitet og national identitet.

Kønsforskning

Da det er alt for oplagt at lede en analyse af Dido og Lucretia over i en feministisk diskussion af kvindeundertrykkelse, vil jeg undlade dette. Dog finder jeg det nødvendigt at argumentere for dette ved at opridse nogle træk ved de forskellige former for kønsforskning.²

1. Der er også andre kilder til Lucretia, se note 16 nedenfor.

2. For en mere fyldig gennemgang af feministiske positioner henvises til Stormhøj 2003:371-416.

I den traditionelle empiristiske feministiske disput, der særligt koncentrerer sig om kvinddekønnets undertrykkelse, sættes det som en forudsætning, at kønnene er to væsensforskellige størrelser. Ud fra dette perspektiv ville man anvende kilderne til Dido og Lucretia i en kritik af undertrykkelsen af kvinder som et biologisk set andet køn i forhold til det mandlige.

Dette at kvinden biologisk set er forskellig fra manden ses inden for den marxistiske feminisme som et gode. Temmelig stereotypificeret ser man det mandlige køn som enten ideologiserende eller ideologiseret. Men da kvinden står udenfor disse snævre rammer, mener man, at det kvindelige perspektiv er mere objektivt og derfor kan danne udgangspunkt for en egentlig ideologikritik. Det kvindelige perspektiv fremhæves som noget særligt, fordi de biologiske og sociale funktioner knyttede til den kvindelige seksualitet – penetrering, svangerskab, amning, barnepleje og huslige sysler – forlener hende med en særlig evne til at gennemskue tingenes tilstand udefra. Ud fra dette perspektiv ville man altså fremhæve de kvindelige aktører på den historiske scene og dertil hævde, at Dido og Lucretia på forhånd har en større evne til at gennemskue det ideologiske system, alene på grund af deres køn og den produktion, der af naturen er bundet til kønnene. Dette at der skulle gives et ikke-ideologiseret udgangspunkt for ideologikritik er siden blevet kritiseret. Post-moderne forskning har således vist, at alt er ideologiseret, også arbejde, seksualitet og svangerskab, hvorfor der følgelig ikke kan være et ikke-ideologiseret udgangspunkt for en af-ideologisering.

I den lidt senere feministiske standpunktsteori griber man tingene anderledes an og arbejder mere systematisk på at modsvare det, man kalder traditionel male- and mainstream forskning. Denne male- and mainstream forskning har generaliseret på baggrund af de mandlige aktører alene og derved udeladt eller overset det kvindelige perspektiv i forskningen. Fx er den idealtypiske borger oftest en mand. Derfor kan den standpunktsteoretiske feminisme også anklage den traditionelle male- and mainstream forskning for at være en maskeret subjektivisme. Som modsvar vælger man et andet standpunkt eller udgangspunkt for forskningen, nemlig at fremhæve de kvindelige aktører. Derigennem mener man at kunne opøve det, man kalder stærk objektivisme - stærk fordi den ikke blot hævder at være objektiv, men i en egentligere forstand også er det alene ved at medtænke kvindernes rolle i historien og den kvindelige halvdel af befolkningen som netop kvindelig. Med hensyn til kønnene, så opererer man, ligesom i øvrigt også i visse kredse inden for den marxistiske feminisme, ikke blot med et biologisk determineret køn, *sex*, men også med et kulturelt køn, *gender*. *Gender* ses som en ideologisk konstruktion med det formål at betone eller forøge den biologiske forskel mellem kønnene. Hvor *gender* ifølge den standpunktsteoretiske feministiske position bør

afideologiseres, bibeholder man altså to-køns-opfattelsen i *sex* og ser de biologiske køn som to væsensforskellige størrelser. Med denne standpunktsteoretiske feminisme vil man fremhæve den betydning Dido og Lucretia har haft i romersk historie. Dertil vil man analysere den *gender*-konstruktion, de bliver underlagt, enten af mændene i deres samtid, de mandlige forfattere eller moderne forskere.

Indenfor den post-strukturalistiske feminisme koncentrerer man sig også om konstruktionen og reproduktionen af ideologier og sociale konstruktioner, men her som systemer der står til forhandling. Disse tankesystemer, eller med Foucaults ord *epistemer* eller *diskursive formationer*, fungerer som et analyseniveau og teksterne selv som levninger af disse tankesystemer. Fordi systemerne står til forhandling, vedkendes de en hvis karakter af foranderlighed. Men samtidig dermed er der en modsatrettet og fastfrysende kraft, der dels forklares ved, at systemerne ikke bare er den underliggende generator for kulturelle udtryk, men også en art gitter, der sorterer og tilpasser indtryk, dels ved den kulturelle reproduktion. Derfor må en sådan tilgang naturligvis suppleres af en kritisk reflektiv analyse eller i hvert fald opmærksomhed på ens eget underliggende tankesystem og hvorledes dette kan gå i karambolage med kulturfremmed materiale. I den poststrukturalistiske kønsforskning har man derfor særligt kastet sig over *genderbending*, *queer*-kultur og andre fremtrædelsesformer af et mere flydende eller bøjeligt kønsbegreb. Dertil har man anklaget den empiristiske, den marxistiske såvel som den standpunktsfeministiske kønsforskning for ganske ukritisk at reproducere forestillingen om, at kønnene er væsensforskellige størrelser.

Inden for disse kredse har man påvist, at man i antikken – og i øvrigt også i vikingernes verden - ikke havde en biologisk determineret opfattelse af kønnene, men derimod en mere kulturelt og socialt orienteret. Ser man på det biologiske køn, *sex*, sådan som det fx bliver beskrevet i de antikke naturhistoriske fremstillinger, finder man ifølge Laqueur kun én enkönnen krop manifesteret i to former, en udadvendt og en indadvendt. Disse er hinandens gensidige afspejlinger, og om end ikke spatiale så dog strukturelt og funktionelt identiske.³ Men i antikken er det biologiske køn slet ikke så vigtigt som det sociale køn, *gender*. Kønnen afhænger således mere af magt og social status fordelt hen over en aktiv-passiv-akse, eller rettere en dominerende-domineret-akse (med den værdiladning, der deri ligger). Dette

3. Laqueur citerer en engelsk oversættelse af biskop Nemesios af Emesas *Om menneskets natur*: "theirs [kvinders penis] are inside the body and not outside it" (Laqueur 1992:4). Dette er i øvrigt blevet et standardcitater indenfor postmodernistisk kønsforskning. Laqueur fortsætter med at forklare, at kvinder ifølge Galen essentielt er mænd, i hvem en mangel på varme har resulteret i kønsorganernes ufuldkommenhed og indadrettethed.

betyder, at man i antikken opererede med en mere fluktuerende kønsidentitet, hvor køn er en gradsforskel, ikke en væsensforskel, og hvor personer kan skifte køn ved deres sociale gøren og laden.⁴ At kulturen på denne måde er skrevet ind i kroppen ses bl.a. deraf, at de kvindelige kønsorganer beskrives som mandens, blot ufuldendte, svarende til at kvinden i politisk henseende er en dreng. Af den medicinske litteratur fremgår det, at kvinden producerer sæd.⁵ Ovarierne kaldes testikler, uterus identificeres med pungen, skamlæberne med forhuden og kvindens penis beskrives som en hulning, der i visse tilfælde kan falde ud.⁶ Grundet en flydende kønsidentitet kan en kvinde påtage sig en mands rolle, hvorved hun bliver en mand fra et rent socialt perspektiv, og vice versa. Faktisk er der i det græsk-romerske materiale talrige beretninger om et metamorft køn, som fx kvinder der er aktive i politik,⁷ historien om Iphis, der er født som pige men af Isis omdannes til en dreng⁸ og Teiresias, der forvandles fra mand til kvinde og tilbage igen.⁹ Zeus-Jupiter føder endog børn, Athene af pandeskallen, Dionysos af låret, og han omdanner sig sågar til kvinde for at forføre Callisto.

På samme måde har man ikke en forestilling om homosexualitet i vores moderne betydning eller brug af ordet som en patologisk,¹⁰ genetisk eller hormonal væsensforskellighed fra heteroseksualitet. Alene det, at der ikke er noget foragteligt ved, at en mand bruger en anden mand som kvinde,¹¹ kun hvis han lader sig bruge som kvinde, tyder på en anden forståelse af seksualitet og kønsidentitet. Den afgørende forskel ligger ikke i at begære en person af samme køn, men derimod i at skifte rolle fra dominerende til domineret – og for kvinders vedkommende fra domineret til dominerende. Eller anderledes formuleret, det skelsættende

-
4. Se fx Laqueur 1992. Laqueur argumenterer for, at ideen om kønnenes væsensforskellighed først opstår i slutningen af 1700-tallet.
 5. Dog mener Aristoteles ikke, at dette er tilfældet. Kvinden er ifølge Aristoteles ikke varm nok til at piske blodet til sæd og i øvrigt mangler hun ånd til det." ændres til: "Dog mener Aristoteles ikke, at dette er tilfældet, se fx *De Gen. Anim.* 727 a 27 ff et passim. Kvinden er ifølge Aristoteles ikke varm nok til at koge blodet til sæd og i øvrigt mangler hun ånd til det.
 6. De kvindelige testiklers placering inde i kroppen forklaredes ved, at de kvindelige reproduktive organer ikke er ligeså varme som mandens og derfor ikke behøver kølesystem ved udhæng." ændres til: "De kvindelige testiklers placering inde i kroppen forklaredes af Aristoteles ved, at de kvindelige reproduktive organer ikke er lige så varme som mandens og derfor ikke behøver kølesystem ved udhæng, se fx *De Gen. Anim.* 717 a 35 ff for en sammenligning af de mandlige testikler med vævens stenvægte.
 7. Til eksempel kan nævnes Cloelia, Veturia og Volumnia. Dertil kan nævnes Lucretia og Dido.
 8. Ovids *Forvandlinger* IX.666-797.
 9. Ovid *Forvandlinger* III.316-340.
 10. Homosexualitet blev først fjernet fra APAs (American Psychiatric Association) liste over psykiatiske sygdomme i 1973 (*Scientific Controversies*, Cambridge University Press, 1987:381-400).
 11. Bare tænk på Ganymedes rov. Selv Zeus kan bruge en dreng som kvinde uden at lide hån.

mellem normativ seksualitet og seksuel anomali ligger ikke i begærets objekt, men i aktørens rolle. Der foreligger således en norm, som ikke behøves forklaret, ja end ikke forsvaret, at manden skal være den dominerende og kvinden den dominerede. Men afvigelser fra normen eksisterer også – med visse sociale sanktioner i form af hån og smædeviser til følge.¹² Således kan en mand kaldes en *cinaedus*, perverteret mandsperson, *pathicus*, 'fisselette', *catamitus*, en ganymedes, *semivir*, halvmand, eller *homo mollis*, en blød mand, og en kvinde en *tribas*, en lebbe, alt sammen betegnelser for seksuel anomali. Men, skal det tilføjes, af de sanktioner, der forelå i forhold til det metamorfe køn, kan man se, at et socialt stereotypificeret køn søges opretholdt parallelt med en bevidsthed om, at kønnet er fluktuerende. Derfor er det altså stadig nødvendigt at medregne kulturens måde at betone forskelle mellem kønnene og opretholde en forestilling om, at noget er normalt og andet er unormalt.

Et andet vigtigt punkt i min argumentation er, at også nationalitet er flydende. Ganske vist fremstilles Dido som underlig og fremmedartet i Vergils *Æneide*. Men den egentlige fare for Æneas beror ikke på en agoni mellem to diametralt modsatte monolitiske størrelser. Faren ligger derimod deri, at hans nationalitet kan ændres, en forandring der er mulig, ikke så meget fordi Æneas på dette tidspunkt i historien befinder sig i et nationalt limbo, men fordi Dido er den magtudøvende part. Den egentlige fare for Æneas er at blive føniker gennem sin status som *homo mollis*, en blød mand i forholdet til Dido. Men inden vi når så langt er det nødvendigt først at se på Lucretia-historien.

Lucretia-historien

Livius knytter i *Fra byens grundlæggelse* allerede eksisterende historieværker, sagn og legender sammen til en litterær komposition med et stærkt dramatisk indhold udfoldet med en sikker narrativ stil. Ved siden af facts benyttede Livius sig af emotionelle beskrivelser og taler

12. Efter sigende skulle Cæsars soldater have smedet Cæsar med følgende vers under et triumftog:
Begge de galliske lande har Caesar underlagt sig, men Nicomedes underlagde sig Caesar.

Se, i dag triumferer Caesar, som underlagde sig Gallien,
ikke Nicomedes, som underlagde sig Caesar.

*Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesarem:
ecce Caesar nunc triumphat qui subegit Gallias,
Nicomedes non triumphat qui subegit Caesarem.*

(Sueton, *Julius Caesar* 49 – her citeret fra Lund 2006:185)

for at udløse frygt og medlidenhed.¹³ Det overordnede formål med værket er ifølge indledningen, at læseren skal give agt på 'hvilket liv, hvilke skikke der har været, gennem hvilke mænd og ved hvilke kunstarter hjemme såvel som i felten imperiet er blevet født og forøget'¹⁴, for det er 'særligt gavnligt i erkendelse af sagerne og frugtbart, at du betragter allehånde lærerige eksempler ... deraf skal du vælge hvad du vil efterligne for din og for din stats skyld, og hvad fra skrækkelig begyndelse til skrækkelig slutning du vil vrage.'¹⁵ Som sådan skriver Livius inden for en historietradition, der har til formål at gengive fortiden for samtiden med henblik på fremtiden. Ud over det underholdende element indgår altså også, som eksplicit skrevet, en opdragende funktion. Samtidig er der her som i andre historieværker, også nutidige, tale om en konstruktion af fortiden for ikke blot at forklare nutidens tilstand, men også ratificere den. Lucretia-historien er et godt eksempel herpå.

Vi hører om Lucretia første gang ved en banket hos de unge Tarquinierne, de etruskiske prinser.¹⁶ Her er talen faldet på kvinder og dette udvikler sig til et væddemål, hvor Collatinus vil vise, at hans Lucretia udmærker sig frem for andre kvinder. I den anledning rider Collatinus og Tarquinierne af sted for at lade dét være det sikreste kendetegn, som møder mændenes øjne ved deres uventede ankomst. De finder Lucretia 'rigtignok ingenlunde som de unge kongelige hustruer, som de havde set fordrive tiden i ødselt selskab med ligesindede'¹⁷ – men i den sene nat hengav hun sig fuldstændigt til ulden, siddende i midten af boligen blandt

-
13. Ret beset er andre biografiske data om Livius såvel som Vergil end lige præcis dateringen unødvendige i denne sammenhæng. Teksterne analyseres ud fra et post-strukturalistisk perspektiv som udtryk for et underliggende *episteme* (i Foucaultsk forstand), og fra dette perspektiv er forfatterne primært eksponenter for en kulturelt konstrueret optik.
 14. Livius-oversættelserne er mine egne. Ved Vergils *Æneide* holder jeg mig derimod til Otto Sten Dues.
 15. *ad illa mihi pro se quisque acriter intendat animum, quae uita, qui mores fuerint, per quos uiros quibusque artibus domi militiaeque et partum et auctum imperium sit; labente deinde paulatim disciplina uelut desidentes primo mores sequatur animo, deinde ut magis magisque lapsi sint, tum ire coeperint praecipites, donec ad haec tempora quibus nec uitia nostra nec remedia pati possumus peruentum est. hoc illud est praecipue in cognitione rerum salubre ac frugiferum. omnis te exempli documenta in inlustri posita monumento intueri; inde tibi tuaeque rei publicae quod imitere capias, inde foedum inceptu foedum exitu quod uites.* (I.9-10)
 16. I det følgende vil jeg mest holde mig til Livius' udgave af Lucretia-historien *Fra byens grundlæggelse* I.57-60. Der findes dog andre kilder til Lucretia: Ovid *Fasti* ii.685-852 (Regifugium), Dionysios Halicarnassos' *Romernes Historie* 4,64-67 og Cassios Dio *Romernes historie* 2.11, hvoraf de to første er nedskrevet i perioden under og omkring kejser Augustus, mens sidstnævnte er nedskrevet ca. 100 år senere. Lucretia nævnes dertil kort af Valerius Maximus, samt mere udførligt af Augustin (*Om Guds stad* I,19).
 17. Ovid fortæller, at mændene fandt porten for kongens palads ubevogtet og kongens svigerdøtre med flagrende kranse om halsen og vågende om natten over ublandet vin (*Fasti* ii.775-778). De deltager med andre ord i en bacchanalsk kult, hvilket bestemt ikke var velanset, og da slet ikke for kvinder, da det var nært associeret med skørlevned.

tjenerinder, der arbejdede ved lampens skær. Kvindestridens pris var Lucretias!¹⁸ Lucretia er den ideelle romerinde, til hvis dyder, *virtutes*, regnes *pudicitia*, ærbarhed (hvilket bl.a. inkluderer at kvinden er hævet over enhver sladder), *antiqua vita*, gammeldags livsførelse, *domiseda*, det at sidde hjemme, *obsequium*, føjelighed, *comitas*, høflighed, *frugalitas*, mådehold, *ornatus non conspiciendi*, ikke at overpynte sig, *religionis sine superstitione*, at være 'religiøs' uden 'overtro',¹⁹ *lanam facere*, at spinde og væve uld. Hun er flittig og kysk, hendes sfære er i hjemmet, hvor hun er husholdningens faste midtpunkt, hun fordriver ikke tiden med gøgl, men arbejder endog om natten med at spinde uld. At hun netop spinder uld er ingen tilfældighed. Ulden blev af Augustus fremhævet som symbol på dydighed.

Men Lucretias dyd skal stilles for en prøve, for i Sextus Tarquinius tændes et begær efter at besudle hende med magt. Efter nogle dage vender han tilbage, han bliver høfligt modtaget og får efter middagen anvist et gæsteværelse. Om natten forsøger han med sværd i hånd at true og tigge Lucretia til utroskab. Men først da han forsikrer hende om, at han vil lægge en nøgen, hals-overskåren slave ved hendes side, for at hun skal siges at være blevet dræbt i smudsigt hor, bukker den faste kvindedyd under og voldtægten fuldbyrdes. Snart efter sender Lucretia bud efter manden og faderen, og de finder hende, nu siddende i soveværelset, nedbrudt og sørgmodig. Lucretia taler til dem og siger: 'En anden mands spor, Collatinus, er i din ægteseng. Skønt legemet er krænket, er sjælen uskyldig. Døden skal vidne. Men giv jeres håndslag og ord på, at det ikke skal være ustraffet for horkarlen. Sextus Tarquinius er det, der sidste nat som fjende i stedet for frænde bragte ulykke over mig – og ham selv, hvis I er mænd – da han røvede glæden²⁰ herfra.'²¹ Mændene sværger, at de vil straffe voldsmanden og søger at trøste Lucretia, men Lucretia vil ikke lade sig overbevise. Med ordene 'Jeg, skønt jeg frikender mig fra synd, gør mig ikke fri fra dødsstraf, for at ingen ukysk kvinde herefter skal efterleve Lucretias eksempel'²² gennemborer hun med en dolk sit hjerte. Lucius Brutus, der indtil da har foregivet at være idiot, drager kniven ud af såret og sværger, at han

18. *haudquaquam ut regias nurus, quas in conuiuio luxuque cum aequalibus uiderant tempus terentes sed nocte sera deditam lanae inter lucubrantes ancillas in medio aedium sedentem inueniunt. muliebris certaminis laus penes Lucretiam fuit.* (I.57)

19. *Religio* er notorisk svært at oversætte. Til formålet her er det nok at notere sig, at *religio* er den normative kultdyrkelse, mens *superstitio* er det modsatte, det fordækte.

20. 'Glæden' er her en omskrivning for sex, jf. at bordeller kaldtes glædeshuse.

21. *uestigia uiri alieni, Collatine, in lecto sunt tuo; ceterum corpus est tantum uiolatum, animus insons; mors testis erit. sed date dexteras fidemque haud impune adultero fore. Sex. est Tarquinius qui hostis pro hospite priore nocte ui armatus mihi sibi que, si uos uiri estis, pesti ferum hinc abstulit gaudium.* (I.58)

22. *ego me etsi peccato absoluo, supplicio non libero; nec ulla deinde impudica Lucretiae exemplo uiuet.* (I.58)

vil fordrive kongen, hans hustru og alle hans børn og ikke lade nogen anden blive konge. Herefter ved synet af Lucretias lig mobiliseres folket, Tarquinierne landsforvises, Collatinus og Lucius Brutus gøres til konsuler og ved et senere slag dræbes Sextus Tarquinius af Lucius Brutus.

Den moderne læser har oftest heftet sig ved, at Lucretia straffer sig selv til døden for en voldtægt, hun på ingen måde er medskyldig i, og Livius' fremstillingsform betoner da også elementet af vold og tvang. Denne forståelse af handlingsperspektivet som en voldtægt og efterfølgende straf af den uskyldige part er imidlertid ikke helt uproblematisk af flere årsager.

For det første bør man tage i betragtning, at man i det antikke Rom ikke i juridisk forstand havde noget særskilt ord for voldtægt.²³ Enhver form for utroskab, voldtægt eller hor kaldtes slet og ret *adulterium*, uanset om kvinden var meddelagtig i forholdet eller ej. I og med at normen tilskrev kvinden den dominerede position i seksualakten,²⁴ kan der derfor ikke være tale om voldtægt i moderne forstand, kun om krænkelse af en anden mands ære. Omvendt kunne en fri mand, der ifølge normen skulle være den dominerende part i et seksuelt forhold, godt udsættes for voldtægt, og dette var strafbart.²⁵ Derimod forventedes en slave altid at være den svage part og kunne derfor ikke i retslig forstand voldtages. Her kunne der til gengæld være tale om overgreb på en anden mands besiddelser. Mænd havde i antikens Rom ret til seksuelt samkvem med alle husstandens slaver uanset køn. Dertil var prostitution lovligt, om end ikke velset. Hvad der derimod ikke var lovligt var at bedrive hor med en fri kvinde i hendes faders eller ægtemands hjem. Man ser her, at dominans-aksen, seksuelt såvel som socialt, er den bestemmende faktor snarere end kønsaktens karakter af enten gensidig forståelse eller voldeligt overgreb. Hvad vi som moderne læsere ser som en voldtægt er altså i romersk forstand hor, *adulterium* og overgreb på en fri mands besiddelser svarende til tyveri.

Hvis en kvinde blev taget i hor, bød traditionen, at hun fremover skulle bære sort toga som tegn på prostitution.²⁶ En undtagelse herfor var, hvis hun blev pågrebet i hor med en slave. Da skulle hun dømmes til døden. Dette viser, at der heri lå en større krænkelse af

23. Lund 2006: 188.

24. Kvindens dominerede position mentes endda at være gavnligt for prokreationen, jvf. Lucretius *Om verdens natur* IV.1268-1277.

25. For den augustæiske lov om utroskab henvises til <http://bama.ua.edu/~morin002/>.

26. Lund 2006:109. Kvindens ret til at indgå ægteskab bortfalder i så tilfælde, dvs. hendes sociale køn er ændret. Tacitus omtaler en adelig kvinde, Vistilia, der i år 19 evt. frivilligt lod sig registrere som prostitueret efter at være blevet taget i hor (Lund 2006:115-116).

hendes *pater familias*' ære, og forklarer i øvrigt, hvorfor Lucretia giver sig på dette punkt. Det ville være en større og mere alvorlig krænkelse af ægtemandens ære, hvis Sextus Tarquinius formåede at lade det se ud som om, hun havde begået hor med en slave.

I forhold til den augustæiske lovgivning om *adulterium* består den egentlige overraskelse i den straf, der udmåles. Loven siger nemlig ganske entydigt, at en mand kun kan blive straffet for hor, hvis han tages i gerningsøjeblikket og hvis det sker i kvindens faders eller ægtemands hjem.²⁷ I så tilfælde kunne kvindens *pater familias* frit slå ham ihjel, blot på den betingelse at han også samtidigt dræbte horkvinden. Men af teksten fremgår det tydeligt, at Sextus Tarquinius ikke længere er til stede, kun hans spor. Således kan der kun være tale om formodning om hor, og i så tilfælde skulle begge parter landsforvises,²⁸ halvdelen af deres ejendom konfiskeres, for kvinden tillige 1/3 af hendes medgift. Vi må altså formode, at Lucretias vidnesbyrd er gældende. Ja, ret beset må vi se det som en tilståelse. I så tilfælde er kvindens *pater familias* tvunget til at straffe horkarlen straks – ellers kunne han selv blive retsforfulgt for alfonseri. Umiddelbart efter vidnesbyrdet påbegyndes da også foranstaltninger i den henseende.

Når Livius således lader Lucretia begå selvmord efter vidnesbyrdet, ratificerer han altså også samtidig den augustæiske lovgivning om *adulterium*, og dette tilmed ved at skrive den tilbage til Tarquiniernes tid og ind i historien om kongedømmets ophør og overgangen til republikken ca. 510. At Lucretia som personifikationen af gode kvindedyder selv påtager sig at eksekvere sin egen dødsdom, efter at Collatinus og hendes fader har lovet at straffe horkarlen, og at dette kommer spontant af hendes uskyldsrene bevidsthed, forlener loven om *adulterium* med yderligere autoritet.

For det andet indgår Lucretias selvmord i en fast programmatik med en tredelt struktur. Først testes hun på sin pligttopfyldelse og findes spindende uld ved nattetide. Så testes på sin ære, hvor hun vælger at bedrive hor med Sextus Tarquinius frem for at lade ham krænke hendes familie ved at lægge en halsoverskåren slave ved hendes side. Og sidst men ikke mindst ofrer hun sig for nationen, i og med at hendes vidnesbyrd og eksekvering af dødsdommen over sig selv med gengældelsens logik bevirker, at også horkarlen skal straffes og

27. Dette må betyde, at krænkelsen er større, hvis horet finder sted i faderens eller ægtemandens hus.

28. Augustus selv måtte forvise sin datter Julia tillige med en lang række af hendes elskere år 2 fvt. (Thomsen 2001:142).

landet befries fra den voldsudøvende overmagt.²⁹ Lucretia legemliggør således de mandlige dyder ved at ofre sig for pligten, æren og nationen. I politisk forstand bliver hun derved en mand, og det er, vil jeg hævde, kun fordi denne metamorfose er mulig, at hendes krav om hævn over horkarlen får politisk og retslig valør.³⁰ Der ligger dog noget underligt tautologisk og selvudslettende i denne kønslige metamorfose. Lucretia bliver en mand, fordi hun ofrer sit liv for nationen, og hun ofrer sit liv for nationen, idet hun bliver en mand. Hendes mandsbliven er identisk med hendes endeligt, hvilket antyder en problematisering af det metamorfe køn. Denne problematisering er logisk konsistent med den måde, hvorpå teksten underliggende italesætter kønnenes normative status.

Det er interessant her at bemærke, at den nærmeste parallel til Lucretia er en mand, nemlig Lucius Brutus, søn af Taquinia. Lucius Brutus har iagttaget hvorledes morbroderen Tarquinius Superbus forgriber sig på alle personer med rang, lykke og dyder. Derfor tager Brutus sine forbehold ved at skjule sine kompetencer og leve i ussel mådehold under foregivelse af at være idiot. Denne forstillelse varer ved lige indtil Lucretias selvmord, hvor han, da han drager bladet ud af hendes sår og sværger at ville fordrive voldsherrerne, træder i karakter som den mand, han egentlig er. Til sammenligning hermed har det voldelige overgreb på Lucretia sin begyndelse i udstillingen af hendes kvindedyd. Livius, endsige Ovid, lægger ikke skjul på, at Sextus Tarquinius rammes af et voldsomt begær, netop da han iagttager Lucretias fremmelige dyder.

29. Det er altså ikke uden grund, selvom en anden grund også kan nævnes, at Ovid kalder hende en kvinde med mandsmod, *Fasti* ii.847. Også Valerius Maximus hylder Lucretia for hendes mandsmod. "Da den fornemmeste repræsentant for romersk ærbarhed, Lucretia, hvis mandige sjæl ved tilfældets ugunst fik tildelt en kvindekrop, var blevet voldtaget af Sextus Tarquinius, søn af kong Tarquinius Superbus, og i de stærkeste vendinger havde beklaget sig over overgrebet til sine nærmeste, dræbte hun sig med en dolk, som hun havde medbragt skjult i sit tøj, og gav således med sin modige død det romerske folk en grund til at erstatte kongedømmet med republikken." (*Dux Romanae pudicitiae Lucretia, cuius uirilīs animus maligno errore fortunae muliebre corpus sortitus est, a <Sex> Tarquinio regis Superbi filio per uim stuprum pati coacta, cum grauissimis uerbis iniuriam suam in concilio necessariorum deplorasset, ferro se, quod ueste tectum adtulerat, interemit causamque tam animoso interitu imperium consulare pro regio permutandi populo Romano praeuit.*) *Factorum et dictorum memorabilium* 6.1.1

30. Dionysios Halikarnassos lader da også Lucretia give vidnesbyrd i en art semi-offentlighed, nemlig i faderens hus i Rom under mange nobiliteters, men dog ikke mandens, påhør (IV.66-67). Her opildner Lucretia til hævn, men hævnens karakter lader hun dog være op til mændene at bestemme. Derimod er Ovid, Livius og Cassios Dio enige om, at vidnesbyrdet gives ved ægtesengen, hvorved de definerer grænserne for kvindens politiske indflydelse til hjemmet.

Det bør her bemærkes, at Lucretias besudling og selvmord ikke er den eneste årsag til landsforvisningen af Tarquinius Superbus og de unge kongesønner. Alene det, at Tarquini-erne systematisk har underkuet folket, frataget pøblen de rettigheder, de havde opnået under Servius Tullius, sat dem til at arbejde i kloakkerne og tvunget dem ud i den ene omkostningsfulde krig efter den anden, burde være grund nok. Dertil er Lucius Brutus af oraklet i Delfi udpeget til at overtage herredømmet, så Tarquiniernes skæbne er egentlig forseglet på forhånd. Alligevel gør Livius såvel som de andre forfattere Lucretia-episoden til den udløsende årsag for revolutionen.

Her er det på sin plads at spørge, hvad mændene er, hvis Lucretia bliver en mand. Lucretias emfatiske kommentar 'hvis I er mænd' antyder, at mændene måske ikke var at opfatte som mænd i politisk og social forstand. Dette hænger nøje sammen med, at Tarquinius Superbus har underkuet dem. I den henseende er der en anden parallel til Lucretia, nemlig Gabierne, som Sextus Tarquinius længen inden Lucretia-historien drager over til under foregivelse af at være på flugt fra faderen. Herefter driver han sin list indefra og opnår herredømme over Gabierne. Det er heri den nærmeste parallel til voldtægtsepisoden er at finde. Ovid undlader da heller ikke nært at sammenstille de to episoder (*Fasti* 820-823) med for denne problemstilling interessante seksuelle undertoner. Jævnført dominans-aksen er det underkuede folk også et umandigt, et kvindagtigt folk, et folk der misbruges af en fremmed, der er trængt ind ved list, hvorfor paralleliseringen er mulig og meningsfuld. Dertil må det fremhæves, at mændene åbenbart har forsømt deres pligter over for kvinderne og børnene (hvad Ovid da heller ikke undlader at nævne – her dog de seksuelle pligter overfor hustru-erne, *Fasti* II.765-768).

Som sådan foreligger der en konstruktion af kønsidentitet såvel som national identitet i historien: Dels fremstilles det kontrapunktisk til det fluktuerende køn, hvorledes kvinder og mænd ideelt bør opføre sig, hvorved kønsidentiteten midlertidigt stabiliseres i et ellers flydende felt. Specifikt gøres de ideelle kvindedyder til forudsætning for, at en kvinde på ærbødig vis kan blive en mand³¹ og deltage aktivt i det politiske liv. Konsistent med den midlertidige stabilisering af det fluktuerende køn gøres den kønslige metamorfose ikke fuldt ud mulig. Ganske vist får Lucretias ord og gerning politisk effekt, men hun kan ikke fortsætte med at eksistere i sin rolle som mand, hvorfor hun må gå under i metamorfosen. Samtidig afgrænses kvindens politiske indflydelse til hjemmet.

31. Det modsatte, at en kvinde på uærbødig vis bliver en mand, er også muligt.

Dertil knyttes der nogle særlige værdier til republikken. Teksten antyder således en forståelse af republikken som den statsform, hvor mænd og kvinder frit kan fremvise deres dydige levned uden at frygte for repressalier og overgreb. Da Lucretias mandsbliven unægtelig skal læses som en anomali i et normalitetssystem (eller måske rettere som muligt eller ideelt i en tilstand af anomali, jvf. at de romerske mænd ikke rigtig er mænd) fremstilles statsformen samtidig som det, der organiserer kønnene som kulturelt adskilte normative størrelser. Derved konstrueres en forståelse af denne styreform i skarp kontrast til kongedømmet, hvilket giver republikken, der udgør en ganske central del af den romerske nationalitetsforståelse, en aura af et mere moralsk og ordnet levned.

Dido-historien

Med gennemgangen af Dido-historien skal knyttes endnu en teoretisk overbygning, nemlig Orientalisme-debatten som ansporet i Edward Saids *Orientalism* (1978). Med inspiration fra bl.a. Foucault analyser Said de diskursive formationer omkring Orienten. Said hævder, at Orienten blot er en konstruktion dannet af Occidenten i et selvidentifikationsprojekt, hvor Orienten fortløbende stereotypificeres som det anderledes og vanartede i forhold til Vesten, i skiftende perioder af xenofili (knyttet til et indre selvhad) og xenofobi (knyttet til en indre selvforherligelse). Orienten er således blot et spejlbillede, som Vesten har skabt af sig selv i en indre identifikationsproces, snarere end en egentlig realitet. Orienten defineres og beskrives altså ifølge Said ud fra en vestlig selvforståelse.

Saids *Orientalism* blev ganske populær i feministisk regi, idet man så visse fællestræk med den identitetskonstruktion, der finder sted mellem kønnene. Her er manden den definerende autoritet og kvinden det definerede, vanartede, anderledes, hvorigennem manden selv defineres. Dertil foregår der sammenlignelige stereotypificeringer af kvinden og Orienten som uforanderlige og homogene størrelser. Der er altså i begge tilfælde tale om en konstrueret forskel, som opretholdes og betones kulturelt. Kombinerer man de to positioner finder man dog den orientalske kvinde som vanartet i dobbelt forstand, som kvinde og som orientaler.

Vergil, der var med i Mæcenass' fold af poeter, påbegyndte sit nationalepos *Æneiden* under direkte opfordring fra Augustus. Da Vergil døde 19 fvt., lå eposet som bekendt endnu ikke fuldstændigt færdigt. Den lange tilblivelsesperiode tillige med Vergils store talent giver sig blandt andet til kende i et meget præcist og smukt sprog, tillige med en

streng programmatik, hvor intet er overladt til tilfældighederne. Trods ufærdigt er *Æneiden* uden tvivl en af verdenslitteraturens største præstationer.

Det overordnede formål med *Æneiden* er i helten Æneas at tegne et mytisk forbillede for Roms nye grundlægger Augustus, og som sådan er der her tale om et stykke gedigent propagandalitteratur, men dog ikke en entydig forherligelse af Augustus.³² Nogle aristokratiske familier i Rom, bl.a. Julierne, mente at kunne spore deres aner tilbage til Troja, og Æneas, som faktisk optræder i *Iliaden*, bliver gennem sønnen Ascanius/Julius forfader til Augustus.³³ At Æneas i *Iliaden* tilmed beskrives som søn af Afrodite ansporer yderligere til denne mytopoietiske kobling, idet Augustus selv regnede sig som efterkommer af Venus. Men den nære alliance mellem Æneas og Venus/Afrodite³⁴ tillige med hans frygiske afstamning³⁵ antyder dog også fra starten en vis kvindagtighed. Som orientalsk mand er han altså ikke en rigtig mand.

Æneas, der er undsluppet fra Trojas flammer, er udpeget af skæbnen til at grundlægge det kommende Rom. Men undervejs fra Troja lider han skibsbrud i et kraftigt stormvejr og skylles i land på Libyens strande tæt ved Didos nygrundlagte Kartago. Denne by er særligt elsket af Juno (I.15), der som bekendt nærer et uudslukkeligt had til trojanerne. Ved en sammenligning med *Iliaden* & *Odyseen* vil man finde, at Dido svarer til Kirke og Kalypso, helten

32. Hvis Æneas er det mytiske forlæg for Augustus, kan der ikke være tale om en entydig forherligelse. Æneas fremstilles jævnt hen som en tøffelheld. Han mister sin hustru Creusa i Troja, fordi han lader hende gå bagerst under flugten, på trods af at det er hende, der har rådet ham til at flygte. Derimod kan han godt tage vare på faderen Anchises, som han bærer på sine skuldre. Senere, under krigen i Latium, hygger han sig hos Euander, mens trojanerne må kæmpe mod Turnus alene. Den duel, der arrangeres mellem Turnus og Æneas vinder Æneas ganske vist, men på krysterlig vis. Dertil er Æneas panisk angst for tordenvejr, hvilket Augustus i øvrigt også var (Thomsen 2001:146).

33. Se fx I.286-289: 'Komme skal der en Caesar af Troisk berømmelig stamme:
hans magt når oceanet, hans hæder stjernernes vrimmel.

Han er en Julier – slægtens navn er arvet fra Julius.

nascetur pulchra Troianus origine Caesar,

imperium Oceano, famam qui terminet astris,

Iulius, a magno demissum nomen Iulo.

Også VI. sang hvor Æneas' fader Anchises i underverdenen viser de kommende slægter er et klassisk eksempel på denne propagandistiske måde at legitimere Augustus' herredømme.

34. Prins Paris havde også tættest relationer til Afrodite/Venus og blev som bekendt ikke just mere mandig af dette, snarere tværtimod.

35. Frygerhuen var et almindeligt tegn på, at man lod sig bruge som en kvinde (Lund 2006:182). Den lille-asiatiske kult for Magna Mater, hvortil var knyttet selvkastraktion, blev i romersk regi opfattet som frygisk og svanset.

Odysseus mest faretruende modstandere – men samtidig er Dido også kalkeret over Cleopatra, der indtil slaget ved Actium udgjorde en betydelig trussel mod Rom.

Der er noget lorent ved Dido første gang vi møder hende. Æneas får nys om Dido af Venus i en Diana- eller amazone-agtig forklædning (I.314-324)³⁶ og udover at alle tyriske piger går med bue og pil (I.336-337) fortæller Venus også om Didos blodskamsslægt (I.338-368). Æneas går hyllet i en tåge ind i den travle by og ser i Junos tempel en frise med motiver fra krigen i Troja og trojanernes undergang³⁷ kulminerende i amazonen Penthesileas deltagelse i slaget. Ret derefter ser Æneas for første gang Dido og her sammenlignes hun med Diana (I.498-504), der ligesom Penthesilea står for det fremmedartede, utæmmelige og med ægteskabsinstitutionerne og civilisationen uforenelige.³⁸ Men Dido er samtidig beskyttet og elsket af Juno, ægteskabets gudinde. Dertil hører vi middelbart efter sammenligningen med Diana, at Dido sætter sig på tronen ved døren til Junos tempel (jvf. I.446) med gardens drabanter omkring sig, skifter ret, giver love og deler retfærdigt og billigt (I.505-508). Der ligger noget faretruende og samtidigt sært dragende i denne konstellation. Sammenligningen af de tyriske piger og Dido med amazoner er oplagt, da amazonerne netop står for en kvindedomineret og fremmedartet kultur svarende til Didos egen, og som sådan kan konstellationen nok vække opfattelsen af den tyriske kultur som noget løjerligt noget. Men Vergil må forholde sig med forsigtighed overfor denne sammenligning, da amazonerne, som han selv påpeger (I.490-491), kæmpede på trojanernes side. I sammenligningen med amazonerne og i den stærke sympati mellem Juno og Dido antydes således venskab såvel som fjendskab. Således formår Vergil til fulde at fremstille den fønikiske kultur som fordækt og forkert, ligesom også det 'ægteskab', Æneas og Dido senere indgår, fra starten antydes at være farligt. Samtidig må man holde for øje, at Dido, selvom hun opfører sig ukvindeligt (som enehersker er hun politisk dominerende), dog i overensstemmelse med idealet om kun at have én mand gennem hele livet, *unovir*, har svoret sin afdøde mand evigt troskab og ud over at vogte om sin dyd og ære også til fulde varetager pligten overfor det samfund, hun er i færd med at opbygge. Hun er altså nok en mand rent socialt set, men som Lucretia er hun, endnu, en mand med i hvert fald visse kvindedyder som forudsætning.

36. Æneas tror faktisk, at hun er Diana (I.328-329). At Venus giver sig ud for at være Diana tyder i sig selv på, at der ikke skal blive tale om noget egentligt ægteskab mellem Æneas og Dido.

37. Æneas kalder det en hæder – men taget i betragtning at templet er viet til Juno, er det nok snarere en hån.

38. Diana associeres hos Vergil endog med Hecate, den dystre undervedens- og korsvejs-gudinde (Bailey 157-158).

Dido overholder da også det traditionelle gæstevenskab og inviterer Æneas til middag på sit slot. Dette slot er prydet med en måske nok græsk eller fönikisk, men i hvert fald ikke augustæisk ekstravagant ødsel af kunstbroderede duge, prangende tæpper, divaner af guld, tungt sølv og hynder af purpurstrålende silke. Da Venus frygter, at Dido skal skade Æneas, sender hun Cupido i forklædning som Ascanius for at bringe en broderet kåbe, Helenas slør og Iliónes scepter som gæstevenskabsgaver. Ved synet af Ascanius/Cupido og de dejlige gaver (I.713) bliver Dido optændt af et hedt begær efter Æneas, et begær der skal blive hendes undergang. Hermed vises, at Dido har et uudslukkeligt begær efter rigdom. Til forskel herfra hyldede Augustus mådeholdet, og den romerske selvforståelse beroede på en opfattelse af, at imperiets mulighed lå i romersk mådehold og pligtskyldighed.

I fjerde sang følger vi Didos tragiske løbebane, mestendels fra hendes perspektiv. Dido er optændt af et afsindigt begær, der tærer hende som en gift, og hun forsømmer sine pligter overfor den by, hun ellers var i færd med at grundlægge (IV.86-89). På det guddommelige plan indgås et forlig mellem Juno og Venus om bryllup, *hymenaeus*, mellem Dido og Æneas. Dette kommer i stand under et jagtselskab, hvor et tordenvejr driver Dido og Æneas ind i en grotte:

Dronning Dido og prinsen fra Troja mødes i samme
grotte. Så giver Jorden og ægteskabets Gudinde,
Juno, signal. Det glimter af lyn i det hvælv der bevidner
pagten, og oppe fra toppen af bjerget lød Nymfernes hujen.

Det var den dag der blev døds, den dag der blev ulykkes kilde.

Uden nu længer at ænse sit gode navn og sit rygte
tænker Dido sig mere end blot en hemmelig elskov:

'ægteskab' vil hun det er, og besmykker sin brøde med ordet. (IV.165-172)³⁹

39.

*speluncam Dido dux et Troianus eandem
deveniunt. prima et Tellus et pronuba Iuno
dant signum ; fulsere ignes et conscius Aether
conubiis, summoque ulularunt vertice Nymphae.
ille dies primus leti primusque malorum
causa fuit. neque enim specie famave movetur
nec iam furtivum Dido meditatur amorem ;
coniugium vocat ; hoc praetexit nomine culpam.*

Vergil lægger fra starten ikke skjul på, at der ikke er tale om et fuldgyldigt ægteskab i juridisk forstand. Dels er der ikke vidner (andre end de guddommelige), dels kan Dido ikke overgå til Æneas ved *manus*, hvilket ville sige at han overtager hals- og håndsretten over hende og bliver hendes *pater familias*, da hendes fader er død og broderen ikke er til stede. Der kan derfor kun være tale om *usus*, dvs. overtagelse ved brug, hvor ægteskabsforliget kun kunne fuldbyrdes efter et helt års kontinuerligt samliv.⁴⁰ Men Æneas bliver ikke hos hende så længe, hvorfor Dido også senere kun kan omtale deres ægteskab som 'det bånd vi var ved at knytte' (*inceptus hymenaeus*). Hvor der dog ikke er tale om egentlig hor, er de som sådan altså heller ikke gift. Æneas' afrejse er dermed heller ikke en skilsmisse, hvilket naturligvis er en vigtig pointe for Vergil at fremhæve i en tid, hvor skilsmisse ikke var velanset andet end som sanktionsform overfor utro kvinder.

Straks efter dette pseudobryllup er rygtet, Fama, på færde 'at de nu kælede vinteren lang i uhæmmet vellyst, / glemte rigernes tarv som bytte for deres drifter' (IV.193-194). Dette rygte når kong Jarbas, Didos frier, der sjælsafsindig af harme henvender sig til Jupiter med ordene:

Kvinden, der på sin flugt for betaling bygged en flække
her i mit land, og som jeg gav klitter at pløje på vilkår
jeg har bestemt, har besluttet at vrage mig som sin husbond
for at ta denne Æneas til herre og mester på tronen!
Nu skal denne prins Paris med svanse (*semivir*) omkring sig og Phrygisk
kyse om pomadiseret frisure fornøjet beholde
hvad han har røvet, mens jeg bliver ved med at komme med gaver
til dine templer og hylder din magt i hele dens hulhed! (IV.211-218)⁴¹

40. Dette kunne man i praksis komme uden om ved at kvinden tre dage om året boede hos sin far.

41.

*femina, quae nostris errans in finibus urbem
exiguam pretio posuit, cui litus arandum
cuique loci leges dedimus, conubia nostra
reppulit ac dominum Aenean in regna recepit.
et nunc ille Paris cum semiviro comitatu,
Maeonia mentum mitra crinemque madentem
subnixus, raptu potitur : nos munera templis
quippe tuis ferimus famamque fovemus inanem.*

Det er værd lige at stoppe her og se på det udsagn, der lægges i Jarbas' mund. Noget kunne nemlig tyde på, at der er byttet om på kønsrollerne i dette forhold, hvilket Vergil naturligtvis ikke kan sige direkte, men nok lægge i munden på en fremmed konge. Æneas sammenlignes med Paris, der er kendt for at være umandig, blødsøden og kvindekær, og hans mænd beskrives som svanse med frygerhue og pomadehår. I Rom var netop frygerhue og pomadiseret hår almindelige kendetegn på en mand, der lod sig bruge som en kvinde. Det er derfor heller ikke tilfældigt, at Jarbas kalder Æneas' mænd for *semivir*, en betegnelse for netop det samme. Senere beskylder Turnus Æneas for at være *semivir*:

Nu, du mit stærke spær, som jeg aldrig forgæves har kaldt på,
nu er det tid! du blev ført af Actor, den mægtige kæmpe,
lyder nu Turnus. Forund mit at fælde den Phrygiske halvmand (*semivir*),
flænge hans rustning og så med min stærke hånd flå den af ham,
lade hans krøllejernsløkker og brilliantinefrisure
slæbe i støvet efter hans lig! (XII.95-100)⁴²

Nu må det formodes, at det var almindeligt at skænde sin modstander som u-mand,⁴³ men derfor er det alligevel bemærkelsesværdigt, at Vergil lægger en sådan kritik i munden på Jarbas og Turnus. At alt ikke er, som det i følge normen bør være, bekræftes af følgende passage, hvor Æneas kaldes *uxorius*, hvormed antydes, at han er under tøflen. Jupiter, der bestemt ikke ser med milde øjne på, at Æneas er ved at forkaste sin mission, sender Merkur ud til Æneas med besked om, at han skal rejse. Men da Merkur kommer til Kartago

så han Æneas i færd med at opføre mure og nye
huse. Han havde et sværd besat med stene af jaspis,
over sin skulder en kappe, et væld af purpur fra Tyrus –
gaver som dronningen, Dido den Rige, havde beordret
lavet, med egenhændig baldyring af guldet i tøjet.⁴⁴

42.

*nunc, o numquam frustrata vocatus
hasta meos, nunc tempus adest ; te maximus Actor,
te Turni nunc dextra gerit. da sternere corpus
loricamque manu valida lacerare revolsam
semiviri Phrygis et foedare in pulvere crinis
vibratos calido ferro murraque madentis.*

43. Lund 2006: 182. Til sammenligning beskyldte vikingerne ofte deres modstandere for at være *ergi* og opføre sig som brunstige hopper.

Da fór han løs: ”Nu bygger du dér på det høje Kartago,
rejser som føjelig mand (*uxorius*) en nydelig by til din kone!
Har du aldeles forglempt at du selv er kaldet til konge?”(IV.259-267)⁴⁵

At Æneas er kvindkær hentyder ikke blot til en forelskelse i eller et begær efter Dido. Det betyder også, at hans mandighed er svækket. Selvom Juno har lovet, at Dido ‘skal tjene en Phrygisk mand og bringe sit Tyriske folk i din [Venus’] hånd som sin medgift’ (IV.103-104),⁴⁶ så er det nok snarere Æneas’ mænd der er blevet givet i medgift og Æneas selv der er den underlegne – helt i overensstemmelse med Junos plan. Vergils formulering antyder også, at Æneas, på trods af at han har indgået en ægteskabslignende alliance med dronning Dido, ikke af den grund har fået kongemyndighed. Han arbejder for Dido, men har ikke selv del i magten. Den by, han er i færd med at opbygge, er derfor ikke hans, men Didos. Det interessante er nu, at Æneas’ dominerede position i denne passage knyttes sammen med et nationalitetsskifte. Æneas tager sig meget fønikisk ud, og selvom dette nok kunne stemme overens med grækernes glæde ved fønikiske tekstiler, så er det i hvert fald mile vidt fra den togaklædte romer. At nationaliteten er en foranderlig størrelse kan man tillige se deraf, at Æneas senere faktisk skifter nationalitet, idet han bliver latiner, men dette dog i overensstemmelse med et guddommeligt forlig mellem Juno og Jupiter og den skæbne, der er hans slægt fastlagt. Omvendt kan man sige, at der ikke ville være nogen egentlig fare, hvis ikke Æneas kunne blive føniker, og at denne fare netop realiseres via hans status som en svag mand, *homo mollis*, eller Didos lydige slave.

44. Bemærk at Dido ikke spinder uld, men broderer guld.

45.

*Aenean fundantem arces ac tecta novantem
conspicit. atque illi stellatus iaspide fulva
ensis erat, Tyrioque ardebat murice laena
demissa ex umeris, dives quae munera Dido
fecerat, et tenui telas discreverat auro.
continuo invadit : ”tu nunc Karthaginis altae
fundamenta locas pulchramque uxorius urbem
extruis? heu! regni rerumque oblite tuarum!*

46.

*... liceat Phrygio servire marito
dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae.*

Men Æneas, der er tro over for skæbnen og guderne, må drage af sted, hvilket Dido ikke er særligt begejstret ved. Dido henvender sig til Æneas i vrede og taler skiftevist angribende og appellerende til fornuften og følelserne. Dido forsøger at vække Æneas' medlidenhed og som kulminationen siger hun:

Om jeg blot ventede et barn af din lænd her før end du flygter,
kunne se frem til en lille Æneas der leged i salen,
og i hvis spæde træk jeg dog kunne genkende dine,
da var mit liv ikke blot en øde mark af ruiner. (IV.327-330)⁴⁷

At Dido ikke venter sig en lille Æneas kan der være flere forklaringer på. Den mest nærliggende er, at hun ikke kan vente ham en legitim arving, i og med at de ikke er legitimt gift. En anden forklaring kan man finde hos Lucretius:

Og når de to køns sæd⁴⁸ blir blandet, sker det at kvindens
attrå blir større end mandens og med et snuptag tar magten;
så vil de børn der blir til blive moderens udtrykte billed.

Vinder faderens sæd, vil de ligne *ham*. (Om verdens natur IV.1209-1212).⁴⁹

Her er barnets træk (og køn) altså afhængig af udfaldet af den kamp, der foregår på lagnerne så at sige, og altså direkte determineret af dominansforholdet kønnene imellem.⁵⁰ Når Dido ikke venter sig en dreng med Æneas' træk, kunne der deri være endnu en antydning af, at deres forhold strider mod normen. De to forklaringsmuligheder udelukker dog ikke hver-

47.

*saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
ante fugam suboles, si quis mihi parvulus aula
luderet Aeneas, qui te tamen ore referret,
non equidem omnino capta ac deserta viderer.*

48. Husk på, at kvinden rent teknisk blev opfattet med en mand. Derfor producerer hun også sæd.

49.

*Et commiscendo quom semine forte virilem
femina vim vicit subita vi corripuitque,
tum similes matrum materne semine fiunt,
ut patribus patrio.*

50. Til sammenligning skriver Ovid i sin *Fasti*, at Lucretia ser ud som en mor, der skal til sin søns begravelse (*Fasti* iii.814), hvorved Ovid antyder, at Lucretia er blevet befrugtet med en søn under kønsakten. Lucretius omtaler også impotens i betydningen manglende frugtbarhed (*Om verdens natur* IV.1233-1277), men også her er det et spørgsmål om dominansforholdet i kønsakten snarere end en biologisk årsag i moderne forståelse. Evt. kan impotensen skyldes kvindens livlige bevægelser, hvilket bevirker, at manden ikke kan sigte og ramme ordentligt!

andre og kan udmærket supplere hinanden. Holder den sammenlignende forklaring med Lucret's antydes det dog ydermere, at Æneas ikke er den dominerende part i forholdet.

Dido har ved Æneas snarlige afrejse mistet alt - sin dyd, sin ære og sin nations tryghed - ofret i lidenskabens begærlige rasen. Den eneste logiske udvej er derfor døden.⁵¹ Hun bygger et ligbål af ægtesengen, Æneas' billede og efterladte ejendele. Og da den trojanske flåde sejler bort, borer hun stadig stærkt tvivlende Æneas' sværd ind i sit hjerte, alt imens hun udtaler en bøn om hævn over den troløse Æneas. Selvom man kan hævde, at der ligger noget fallisk i sværdet, antyder Vergil nok snarere, at Dido selv gennem Æneas har foranlediget selvmordet, for sværdet har Æneas fået af Dido.

Dido begår således selvmord på samme måde som Lucretia. Men hvor Lucretia først legemliggør de fineste kvindelige dyder og med afsæt i disse træder i karakter som mand ved sit selvmord, er Didos løbebane en anden. Dido er på intet tidspunkt den ideelle kvinde. I stedet for at sidde hjemme, går hun rundt i byen, opfører huse og giver love. I stedet for at spinde uld, baldyrer hun kåber i guld. Hun er ikke hverken sparsommelig eller mådeholden, men har indrettet sit slot med ekstravagant ødsel. Hun udfører bacchanalske ritualer og kaster sig lystent ud i usædelighed forblændet af et voldsomt begær, *cupiditas*. Og i kulminationen på denne udvikling gribes hun af mænadisk rasen (I.727-735 og IV.300-304), udfører magiske ritualer, *superstitionis*, for at tvinge Æneas tilbage (IV.509-521) og sender en forbandede (IV.607-629) efter ham, som hun ellers var så forfærdeligt forlibt i. Som Vergil selv nævner ordsprogsagtigt: 'Der er intet der skifter så lunefuldt hurtigt som kvinders sind' (IV:569-570)⁵² og det er netop denne negative kvindekarakter, der legemliggøres i Dido.

Dido er til at begynde med en mand i social forstand. Hun leder et samfund på retfærdig vis og opretholder pligten, æren og nationen. Men hun er ikke nogen ideel mand, hvilket vi kan se af hendes begær efter materiel rigdom, et punkt der i sig selv er et tegn på, at Dido ikke er i stand til at kontrollere sine lyster. I det tragiske forløb kommer denne manglende selvkontrol da også fuldt til udtryk, idet Dido forsømmer nationen, æren og pligten optændt af et hedt begær. Det er denne lidenskab, *libido*, der bliver hendes endeligt. Hvor Lucretias selvmord er en ærefuld mandsbliven, er Didos selvmord derimod resultatet af den totale korruption. Og hvor Lucretia udvikler sig fra at være en ideel kvinde til at være en ideel mand, er

51. Dido overvejer dog at rejse med Æneas til Latium, men vil ikke adlyde Teucrernes ordrer (IV.537-538) og være 'flygtning alene blandt hujende søfolk' (IV.543). Der er dog kvinder ombord på flåden, jvf. V.613ff.

52. *varium et mutabile semper / femina* (IV.569-570).

Didos løbebane en anden. Hun udvikler sig fra at være en forlorn mand til at inkarnere de værste kvindelige karakterer.

Når Dido skildres som en underlig blanding af forlorne mandlige og korrupte kvindelige karakterer, er det en del af den underliggende nationalitetskonstruktion, der foregår i teksten. Dido er som den orientalske kvinde bestandigt vanartet i dobbelt forstand. Som sådan udgør hun det spejlbillede, hvorigennem læseren skal konstruere sig selv som det modsatte og heri ligger en opdragende effekt. Vergil fremhæver en række kvaliteter ved Dido, kvaliteter der ganske sikkert ikke er fremmede for det romerske samfund. Derigennem opstilles en moralsk spejlingsfigur, samtidig med at nødvendigheden af politisk at undertvinge det geografiske område såvel som det begær, Dido er grebet af, legitimeres.⁵³ De to elementer kan ikke skilles ad. Den ydre politiske ekspansive imperialisme komplementeres af den indre politiske kamp mod usædelighed og skørlevned. Dido er et skræmmebillede, der skal lede læseren til at fremsætte de diametralt modsatte træk som mådehold, pligtskyldighed og en undertrykkelse af emotionelle kræfter.

Den besværlige lidenskab

Men samtidig er der noget sært dragende ved Dido. Dette tvinger læseren til at erkende sin egen svaghed overfor passionen og derigennem værdien af det imperium, der er bygget på fornægtelsen af Dido. Som ovenfor nævnt berettes IV. sang fra Didos perspektiv, et narrativt trick der giver Vergil mulighed for ikke at beskrive Æneas' følelser - dem må vi som læsere selv supplere med. Og selv om man ofte har omtalt forholdet som et gensidigt kærlighedsforhold, så fremgår dette faktisk tydeligt af teksten. Ganske vist siges det, at Æneas er 'dybt rystet i hjertet af kærligheds kummer' (IV.394)⁵⁴ - og han kaldes *uxorius*, men det er blot tale om punktvis antydninger af Æneas' følelser. Først da Æneas møder Dido i underverdenen vises tydeligt hans følelser overfor Dido, idet han bevæget og kærligt taler til hende og siger, at det var modvilligt, at han drog bort (VI.450-476). Men om der er tale om kærlighed eller træthed ved havet og den megen ødelæggelse, der er knyttet til hans færden og som han nu endelig begriber, det kan ikke afgøres med sikkerhed. Heller ikke om der blot er tale om en frygt for fremtidige konsekvenser af Didos lurende vrede, en frygt vi som læsere ved er berettiget, fordi vi kender hendes forbandelse og den ukendte hævner, der skal rejse sig fra hendes

53. Man skal her ikke glemme, at teksten også refererer til undertvingelsen af Cleopatra og hendes Ægypten.

54. *multa gemens magnoque animum labefactus amore* (Æneiden IV.395).

grav. Når Vergil således lader det være op til læseren selv at afgøre Æneas' følelser, eller rettere selv supplere med dem, hvor de ikke beskrives, så viser han også, hvor let det er at fristes. Man fristes til at mene, at Æneas vel ligeså godt kunne blive hos Dido, så Rom aldrig grundlægges. Man fristes til at se imperiet som en ligegyldig detalje sammenlignet med passionen. Og gennem disse fristelser blottlægges læserens egen svaghed. Jeg vil driste mig til at hævde, at det er i denne intenderede læserreaktion, at Æneas' ydre færden knyttes til en indre bekæmpelse af lidenskaben, passionen, til fordel for nationen. Når Æneas trods alt drager af sted og med svære omkostninger sår kimen til det kommende imperium, bekræftes betydningen af dette imperium så meget desto mere.

I kampen mod lidenskaben kommer en yderligere parallel mellem Lucretia-historien og Didos tragedie til udtryk. I begge fortællinger problematiseres, undertvinges og udraderes det liderlige begær, og den liderlige aktør - i Lucretia-historien Sextus Tarquinius, i *Æneiden* Dido - dør. I begge fortællinger fremstilles liderlighed og lidenskab som en latent trussel, der kan underminere det romerske folk indefra, kvindagtiggøre mændene og bibringe alskens skørlevned, en trussel der må imødegås af strenge krav om pligt, dyd og ære for at beskytte og opretholde republikken.

Referencer

Kildelitteratur:

udover LOEB Classical Library og Perseus er anvendt:

Lucret: *Om verdens natur*, på dansk v. Ellen A. og Erik H. Madsen, Det lille forlag, 1998

Ovid: *Forvandlinger*, på dansk v. Otto Sten Due, Samlerens Bogklub, 1996 (1989)

Vergil: *Aeneide*, på dansk v. Otto Sten Due, Samlerens Bogklub, 1996

Sekundær- og oversigtslitteratur:

Laqueur, Thomas: *Making Sex. Body and Gender from the Greeks to Freud*, Harvard University Press, 1992

Lund, Allan A.: *I seng med romerne. Køn og sex i det antikke Rom*, Museum Tusulanums Forlag, 2006

Mejer, Jørgen og Minna Skaftte Jensen: *Verdenslitteraturhistorie* bd. 1, Gyldendal

Rostovtzeff, M.: *Roms historie*, Paludans fiol-bibliotek, 1966 (1960)

Said, Edward W.: *Orientalism. Western Conceptions of the Orient*, Penguin 1995 (1978)

Smith, Richard: Sex Education in Gnostic Schools, i *Image of the Feminine in Gnosticism*, Karen L. King (ed.), Trinity Press International 2000 (1988):345-360

Stormhøj, Christel: Videnskabsteoretiske positioner i samfundsvidenskabelig - feministisk teori, i *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, Roskilde 2003:371-415

Thomsen, Rudi: *Augustus*, Tidsskriftet Sfinx 2001

Desuden er anvendt følgende sites

- Women in Roman Myth and Early Roman "History": <http://www.lamp.ac.uk/~noy/roman1.htm>
- Laws on Adultery: <http://bama.ua.edu/~morin002/>